

Entreprenørskap i Norge – mest for menn?

Helge Berglann, Rolf Golombek og Knut Røed

Helge Berglann

Dr.polit., forsker ved Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning

helge.berglann@nilf.no

Rolf Golombek

Dr. polit., seniorforsker ved Frischsenteret

rolf.golombek@frisch.uio.no

Knut Røed

Dr. polit., seniorforsker ved Frischsenteret

knut.roed@frisch.uio.no

I Norge er bare én av fire entreprenører kvinner. I denne artikkelen benytter vi administrative registerdata til å lete etter årsaker til dette kjønnsgapet. Vi finner at ulikhet i kvinners og menns bransjetilhørighet kan forklare opp mot 30 % av forskjellen, men at andre kjennetegn – slik som utdanningsvalg og lønnsnivå som sysselsatt – trekker i motsatt retning. Alt i alt er det derfor bare om lag 20 % av kjønnsgapet som forklares av observerte kjennetegn. Basert på den eksisterende forskningslitteraturen er det nærliggende å anta at de resterende kjønnsforskjellene i noen grad avspeiler systematiske forskjeller mellom kvinner og menn med hensyn til risikoaversjon og konkurransevilje.¹

I Norge er andelen av de yrkesaktive som er kvinner, høyest i verden (48 %), se OECD (2010, tabell B). Samtidig er Norge det landet i den vestlige verden med *lavest* andel kvinner blant nye entreprenører: I henhold til Kelley m.fl. (2011: 19) var bare én av fire såkalte «tidligfase-entreprenører» i Norge kvinner i 2010. Til sammenligning var kvinneandelen rundt en tredel i de andre nordiske landene, og nær en halv i USA. Ifølge Bullvåg m.fl. (2012) har kvinneandelen blant tidligfase-entreprenører i Norge vært jevnt fallende de siste årene fra 32 prosent i 2007 til 25 prosent i 2010. Dette har skjedd på tross av at Regjeringen i februar 2008 la fram en «Handlingsplan for mer entreprenørskap blant kvinner».² Det er likevel verdt å merke seg at den lave kvinneandelen blant norske entreprenører ikke primært skyldes at omfanget av kvinnelig entreprenørskap i Norge er lavt, men snarere at omfanget av mannlig entreprenørskap er relativt høyt sammenlignet med andre OECDland, se Kelley m.fl. (2012:16).

Hvorfor er kvinneandelen blant entreprenører i Norge så lav? En populær hypotese er at forskjellen springer ut av ulikhet i kvinners og menns utdannings-

og yrkesvalg, i kombinasjon med en næringsstruktur som innebærer at typiske kvinnejobber er avgrenset til offentlig sektor; se f.eks. Alsos og Ljunggren (2006:218). I en gjennomgang av forskningslitteraturen om entreprenørskap og kjønn påpeker Aslesen (2002:57) at det er en nokså utbredt oppfatning at nettopp kjønnsforskjeller i utdanningsvalg forklarer kjønnsforskjeller i entreprenørskap, men at det likevel er en «mangel på forskningsarbeid som på en systematisk måte dokumenterer at det faktisk er slik».

I denne artikkelen studerer vi entreprenørskap blant kvinner og menn med basis i et nytt og mer omfattende registerdatamateriale enn det som tidligere har vært tilgjengelig. Vi gir først en beskrivelse av entreprenørskapsomfanget blant kvinner og menn i Norge i perioden 2000–2008, og drøfter mulige forklaringer på kjønnsgapet basert på eksisterende litteratur. Deretter foretar vi en statistisk analyse med fokus på overgangen fra å være fullt sysselsatt til å bli entreprenør. Til slutt benytter vi de estimerte modellene til å foreta en dekomponering av kjønns-gapet. Vi finner at de store kjønnsforskjellene bare i begrenset grad kan forklares av utdanningsvalg og næringstilknytning. Våre funn tilsier at deler av kjønns-gapet skyldes mer fundamentale forhold, for eksempel forskjeller mellom kvinners og menns holdning til konkurranse og risiko. Men vi finner også indikasjoner på at forskjeller blir selvforsterkende over tid. I kommuner der det allerede er mange kvinnelige entreprenører, er også den kvinnelige tilstrømningen til entreprenørskap høyere.

Hva er en entreprenør?

Det finnes ingen allment akseptert definisjon av entreprenørskap. Begrepet knyttes vanligvis til det å etablere egen økonomisk virksomhet, og at man dermed utsetter seg for risiko i form av usikre framtidige inntekter og utgifter. I Global Entrepreneurship Monitor (GEM) (se Kelly m.fl. 2011), er begrepet «tidligfase entreprenøriell aktivitet» sentralt.³ En tidligfaseentreprenør har enten aktivt forsøkt å starte en ny bedrift de siste 12 månedene, eller har grunnlagt en bedrift for mindre enn tre og et halvt år siden.

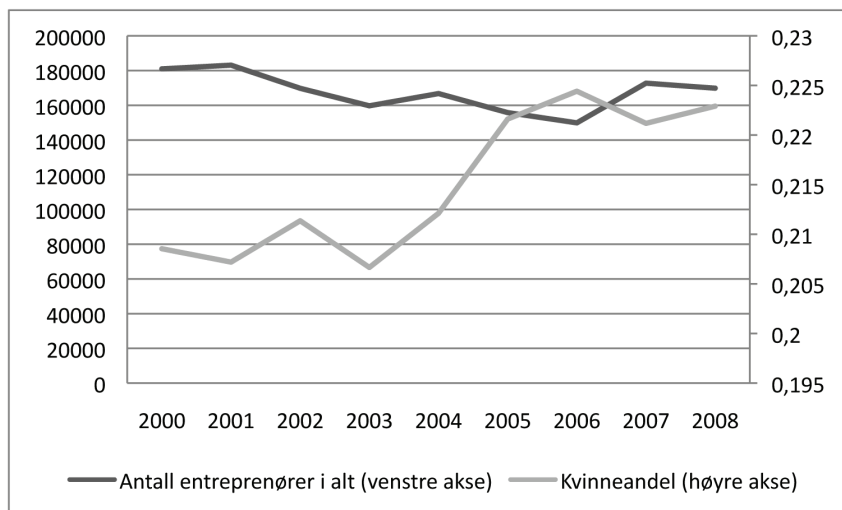
I mange empiriske studier droppes kravet om at virksomheten skal være «ny», og i praksis settes det ofte likhetstegn mellom det å være entreprenør og det å være selvstendig næringsdrivende («self-employed»). Da fanger man imidlertid ikke opp at mange forsøker å etablere virksomhet gjennom andre selskapskonstruksjoner, for eksempel aksjeselskap. I denne artikkelen vil vi derfor bygge på et bredere entreprenørskapsbegrep, som i utgangspunktet omfatter alle personer som på en eller annen måte kan antas å ha «skapt sin egen arbeidsplass». For å identifisere denne gruppen, har vi koblet sammen aidentifiserte administrative registerdata på individnivå. Dette innebærer at hele befolkningen er dekket, og at det derfor ikke er noen utvalgsskjevheter. Personers økonomiske hovedaktivitet i et gitt år er

fastslått på grunnlag av registeropplysninger om ansettelsesforhold, arbeidsinntekt, næringsinntekt og eierskap. For å bestemme personers arbeidsmarkedstilstand i det enkelte år, har vi som hovedregel forsøkt å identifisere den økonomiske aktiviteten som var viktigst dette året, dvs. sto for den største delen av en persons inntekt. I den grad personer har vekslet mellom ulike tilstander i løpet av ett år har vi valgt å definere årets tilstand som den man befant seg i 1. oktober. Definisjonen vi benytter er beskrevet i detalj i Berglann m.fl. (2011).

Entreprenørskap i Norge

Med basis i vår entreprenørskapsdefinisjon finner vi at det i 2008 var om lag 170.000 entreprenører i Norge, se figur 1. Tallene varierer noe fra år til år, og indikerer en svakt fallende tendens over tid. Kvinneandelen har de siste årene ligget på rundt 22–23 %, som er noe høyere enn i perioden 2000–2003. Selv om vår entreprenørskapsdefinisjon er en annen enn tidligfase-entreprenøren som benyttes i GEM, er likevel kvinneandelen i de to studiene temmelig like, dvs. rundt en fire-del.

Figur 1. Antallet entreprenører i Norge og kvinneandelen 2000–2008

I denne artikkelen har vi fokus på omfanget av entreprenørskap, *gitt at man er eller nylig har vært yrkesaktiv*. Et sentralt begrep i vår analyse er *entreprenørskapsraten*, som vi definerer som antall entreprenører dividert på summen av antall entreprenører og ordinært sysselsatte. Figur 2 viser utviklingen i entreprenørskapsratene for kvinner og menn i Norge i perioden 2000–2008. For menn har

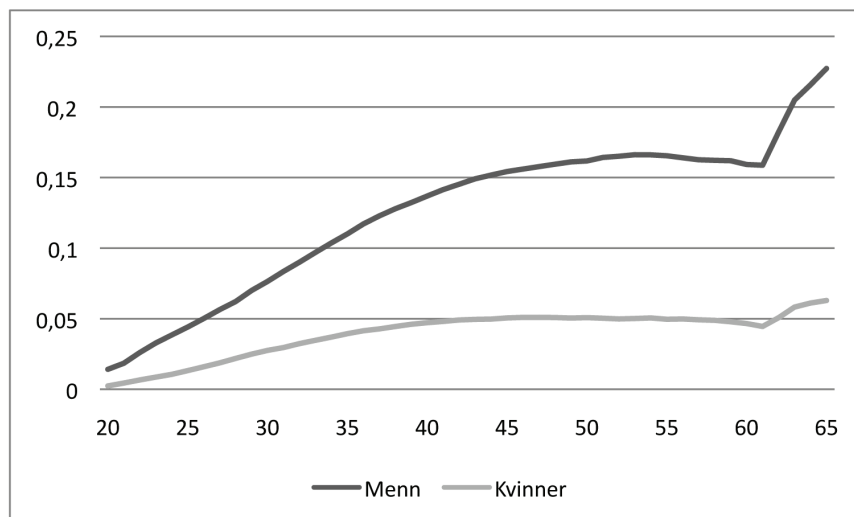
entreprenørskapsraten ligget mellom 12 % og 14 %, med en fallende tendens over tid. For kvinner har entreprenørskapsraten ligget nokså stabilt rundt 4 %.

Figur 2. Entreprenørskapsrater 2000–2008

Figur 3 viser gjennomsnittlige entreprenørskapsrater for hele perioden 2000-2008 etter alder. I figuren kan en person være inkludert i mange datapunkter; en person som inngår i beregningsgrunnet for 20-åring i 2000, inngår som 21-åring i 2001 osv. Den gjennomsnittlige raten for 20-åringene avspeiler derfor entreprenørskapsraten for kohorter født i perioden 1980 til 1988 hver gang en kohort var 20 år. Vi ser at entreprenørskapsraten er klart høyere for menn enn for kvinner for alle aldre. Entreprenørskapsraten stiger med alder, men flater ut mye tidligere for kvinner enn for menn. Spesielt for menn ser vi en tendens til at entreprenørskapsraten stiger markert etter fylte 62 år. Det skyldes ikke at folk blir mer entreprenørielle når de har nådd denne alderen, men at ansatte har en tendens til å trekke seg tidligere ut av arbeidslivet enn entreprenører. En side ved entreprenørskap – som ikke har fått mye oppmerksomhet – er dermed at det kan fremme arbeidstilbudet blant eldre arbeidstakere og «glatte» overgangen til pensjonisttilværelsen. Vi kan imidlertid ikke se bort fra at pensjonsreformen som ble iverksatt 2011, i vesentlig grad kan ha endret på dette bildet, ettersom denne reformen har gitt ansatte i privat sektor langt sterkere insentiver til å fortsette i arbeid også etter at de har fylt 62 år.

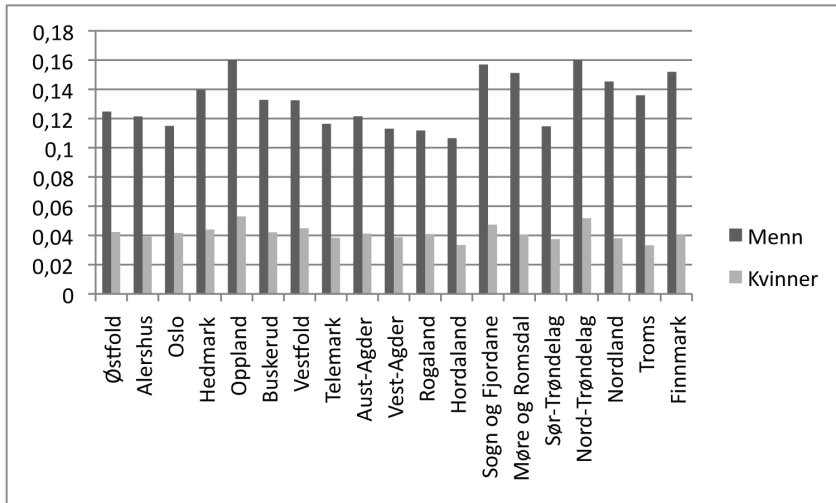
Figur 3. Aldersspesifikke entreprenørskapsrater

Norge har en aldrende befolkning. Siden de aldersspesifikke entreprenørskapsratene varierer med alder, vil de gjennomsnittlige ratene i figur 2 avspeile både endret sammensetning av befolkningen og eventuelle endringer i de aldersspesifikke ratene. Som et mål på betydningen av en aldrende befolkning, kan vi sammenlikne entreprenørskapsratene for menn og kvinner i 2000 med de aldersspesifikke entreprenørskapsratene i 2000 veid med aldersfordelingen i 2008. Vi finner da at endret alderssammensetning fra 2000 til 2008 isolert sett har økt den mannlige entreprenørskapsraten med 0,6 prosentpoeng og den kvinnelige entreprenørskapsraten med 0,1 prosentpoeng. Dette betyr at figur 2 i en viss forstand «under vurderer» den negative utviklingen i entreprenørskapstilbøyeligheter. Korrigert for endringer i de yrkesaktive personenes alderssammensetning har det i perioden 2000–2008 vært et fall i entreprenørskapsratene på 2,8 prosentpoeng for menn og på 0,5 prosentpoeng for kvinner.⁴ Kjønnsforskjellen har falt noe, men dette skyldes altså lavere entreprenørskapsaktivitet blant menn, og ikke høyere entreprenørskapsaktivitet blant kvinner.

Det er vanskelig å si om den fallende entreprenørskapsraten det siste tiåret reflekterer en negativ trend, eller om den er knyttet til konjunkturutviklingen. Spesielt i perioden etter 2003 har det vært høy arbeidskraftetterspørsel i Norge, og eksisterende empiri indikerer at høy etterspørsel etter arbeidskraft kan virke dempende på entreprenørskapsaktiviteten; se for eksempel Fairlie (2011). Vi kan heller ikke se helt bort fra eventuelle endringer i organisering av eierskap (selskapsform) kan ha virket inn på omfanget av *målt* entreprenørskap, selv om vi har forsøkt å definere entreprenørskap på en måte som i prinsippet ikke skulle bli påvirket av dette.

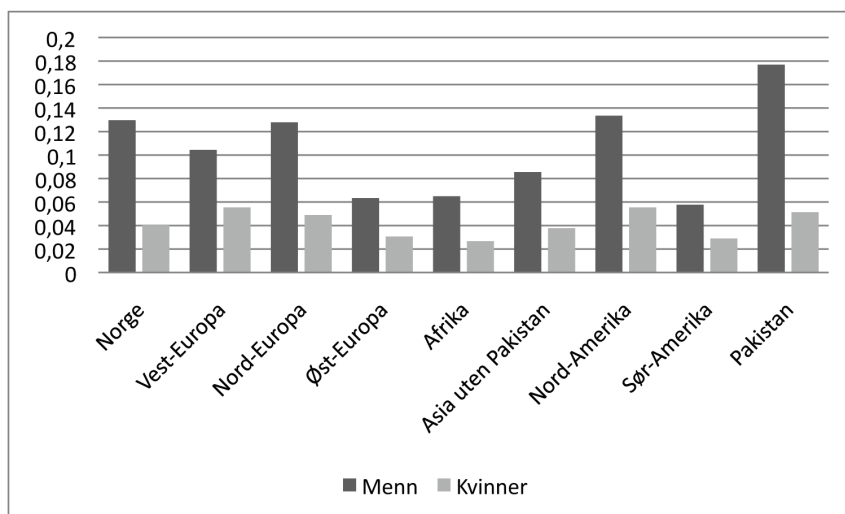
Figur 4. Fylkesvise entreprenørskapsrater

Entreprenørskapsratene varierer noe mellom fylker. Som gjennomsnitt over perioden 2000–2008 varierer den mannlige raten mellom rundt 11 prosent (Hordaland, Oslo, Rogaland og Vest-Agder) og 16 prosent (Finnmark, Møre og Romsdal, Oppland, Sogn og Fjordane og Vest-Agder). Variasjonen kan avspeile bl.a. ulik holdning til risiko, forretningskultur og ikke minst næringsstruktur. Entreprenørskapsratene vil typisk være høye i fylker med stor aktivitet innen primærnæringene. Kjønnsgapet er noe større i de nordligste fylkene enn i landet ellers. Det er for øvrig verdt å merke seg at variasjonen mellom fylker er mindre blant kvinner enn blant menn, både i absolutt og relativ forstand.

Hvis entreprenørskapsatferd er påvirket av kulturelle faktorer, kunne man tenke seg at forholdet mellom mannlige og kvinnelige entreprenørskapstilbøyelighet er et annet for personer som har innvandret til Norge (eller som har to foreldre som har innvandret), enn for personer som er født i landet med norske foreldre. Figur 5 illustrerer at det er betydelige forskjeller i entreprenørskapstilbøyelighet mellom innvandrere med ulike opprinnelsessted, men i noen grad gjenspeiler disse ulikhetene variasjoner i aldersfordelingen. Et betydelig kjønnsgap er til stede for alle grupper. Den aller største kjønnsforskjellen i entreprenørskapsatferd finner vi blant innvandrere fra Pakistan.

Figur 5. Entreprenørskapsrater blant norskfødte og innvandrere/etterkommere i Norge etter opprinnelsessted

Forskjeller i entreprenørskapsrater har sitt utspring i forskjeller i *innstrømning* til entreprenørskap og/eller forskjeller i *varighet* av entreprenørskap. Våre data tyder på at de store forskjellene i entreprenørskapsrater mellom kvinner og menn primært skyldes forskjeller i innstrømning, dvs. at det er langt flere menn enn kvinner som forsøker seg som entreprenører. Den årlige overgangsraten fra ordinær sysselsetting til entreprenørskap er omtrent 2,0 % for menn, mens den bare er 0,7 % for kvinner.⁵ Den årlige overgangsraten fra arbeidsledighet til entreprenørskap er 2,7 % for menn og 0,8 % for kvinner. Gitt at man er blitt entreprenør, er også forventet varighet av entreprenørskapstilstanden noe lengre for menn (6–7 år) enn for kvinner (ca. 5 år).

Fra ansatt til entreprenør – en regresjonsanalyse

Vi har benyttet regresjonsanalyse for å se nærmere på årsakene til den lave kvinneandelen blant norske entreprenører. Framfor å fokusere på tilbøyeligheten til å *være* entreprenør, har vi valgt å fokusere på tilbøyeligheten til å *bli* entreprenør, gitt at man i utgangspunktet er fulltids sysselsatt. Fordelen med en slik tilnærming er at vi mer direkte kan undersøke om det er forhold ved kvinners og menns arbeid og yrke som kan forklare kjønnsforskjellene i entreprenørskapstilbøyeligheten, f. eks. knyttet til valg av bransje/næring og lønna man har oppnådd som ansatt.⁶ Ved å fokusere på fulltids sysselsatte, er vi også relativt trygge på at initialtilstanden virkelig *er* et ordinært ansettelsesforhold; det er en god del personer i

våre data som i perioder kombinerer lønnsarbeid med egen næringsvirksomhet, og det kan da være litt tilfeldig om de i et enkelt år får angitt deltids sysselsetting eller entreprenørskap som hovedtilstand. Betingingen på fulltids sysselsetting som initialtilstand innebærer naturligvis at vi fjerner en viktig kilde til ulikhet mellom kvinner og menn, ettersom det er vesentlig færre kvinner enn menn som arbeider fulltid.

Vår analyse omfatter alle personer som ved inngangen til et år t har ordinær fulltids sysselsetting som sin hovedaktivitet. Den avhengige variabelen y_{it} antar verdien 1 for person i dersom vedkommende i løpet av år t har foretatt en overgang til entreprenørskap – og null ellers. I gjennomsnitt over alle årene i våre data (2000–2008) er det i løpet av et år 1,24 % av alle fulltids sysselsatte menn, og 0,39 % av alle fulltids sysselsatte kvinner, som foretar en slik overgang.⁷ Forholdstallet mellom mannlig og kvinnelig overgangsrate til entreprenørskap er med andre ord ca. 3,2 – omtrent det samme som forholdet mellom de to entreprenørskapsratene. Den absolutte kjønnsforskjellen i overgangsraten fra fulltids sysselsatt til entreprenør er $(1,24\% - 0,39\%) = 0,85$ prosentpoeng, og det er denne forskjellen vi benytter regresjonsanalyse for å forsøke å forklare. For å forenkle beregningene, og for å gjøre regresjonsresultatene så tolkbare som mulig, baserer vi framstillingen på en lineær sannsynlighetsmodell. Vi har også estimert noen av modellene med logistisk regresjon, og deretter beregnet gjennomsnittlige marginaleffekter. De estimerte kjønns effektene fra disse modellene er tilnærmet identiske med dem som presenteres her. I henhold til den lineære spesifikasjonen antas utfallet for person i antas å være en lineær funksjon av en indikator for kjønn K ($=1$ for kvinner), en vektor med forklaringsvariabler (x'_{it}) pluss et uobservert restledd (u_{it}):

$$y_{it} = aK + x'_{it}\beta + u_{it}$$

Tabell 1 presenterer hovedresultater bygget på populasjonen av alle ansatte, der vi suksessivt inkluderer flere og flere kontrollvariabler i analysen. Kontrollvariablene som benyttes, er følgende (oppgitt antall dummyvariabler inkluderer utelatte referanse kategorier):

- Kalenderår: 8 dummyvariabler
- Alder: 9 dummyvariabler (svarende til alder i femårsintervaller)
- Opprinnelsesland: 11 dummyvariabler (svarende til ulike regioner)
- Bosted: 19 dummyvariabler svarende til fylker og 5 dummyvariabler svarende til kommunens sentralitet.⁸
- Familiesituasjon: 2 dummyvariabler for om en person er gift/samboer eller ikke, samt 5 variabler som fanger opp eventuelle hjemmевærende barn (ingen barn, alder på yngste barn i henholdsvis aldersklassen 0–3, 4–6, 7–16, eller mer enn 16 år)

- Utdanning: 35 dummyvariabler med opplysninger om utdanningsnivå og type (basert på de to første sifrene i norsk standard for utdanningsgruppering, NUS)
- Næring: 61 dummyvariabler med opplysning om næring for den opprinnelige jobben (basert på de to første sifrene i standard for næringsgruppering, NACE)
- Utdanning × næring: 278 dummyvariabler basert på alle mulige kombinasjoner av utdanning (se over) og en relativt grov inndeling av næring (primærnæring; annen produksjon; bygg og anlegg; handel, hotell og restaurant; transport og kommunikasjon; finanstjenester; andre private tjenester; offentlige tjenester)
- Lønnsforhold i jobben: En variabel med årlig lønnsinntekt i jobben man hadde ved inngangen til år t , og en annen variabel med årlig lønnsinntekt i jobben man hadde ved inngangen til år t , måles relativt andres inntekt (når disse har samme utdanning og er tilnærmet like gamle (± 2 år)).

Tabell 1. Estimeringsresultater fra lineær regresjonsanalyse (robuste standardfeil i parentes)

	I	II	III	IV	V
Effekt av å være kvinne (å)	-0,856*** (0,006)	-0,835*** (0,006)	-0,701*** (0,007)	-0,680*** (0,007)	-0,742*** (0,007)
Kontroller (x_{it})					
Kalenderår og alder	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Opprinnelsesland		Ja	Ja	Ja	Ja
Bosted		Ja	Ja	Ja	Ja
Familiesituasjon		Ja	Ja	Ja	Ja
Utdanning		Ja	Ja		
Næring			Ja		
Utdanning×næring				Ja	Ja
Lønnsforhold i jobben					Ja
Antall observasjoner (år-personer)	10.148.288	10.100.149	10.100.149	10.072.366	10.072.366

Gjennomsnittlig overgangsrate for menn: 1,24 %.

Note: Robuste standardfeil tar hensyn til at gjentatte observasjoner (for ulike år) for samme person ikke kan anses som statistisk uavhengige av hverandre, dvs. at restleddene tillates å være korrelert innen individer.

Når vi bare kontrollerer for kalenderår og alder, ser vi i kolonne I i tabell 1 at vi står igjen med en differanse i kvinners og menns overgangsrater til entreprenørskap på 0,856 prosentpoeng, som er omtrent lik den observerte kjønnsforskjellen i overgangsraten fra sysselsatt til entreprenør. I kolonne II har vi også kontrollert for opprinnelsesland (for innvandrere), for bostedsfylke og sentralitet, for familie-

situasjon (ekteskapeleg status og barn) og for utdanning (nivå og type). Blant disse variablene er det i utgangspunktet bare utdanning som kan forventes å endre noe særlig på den estimerte effekten av å være kvinne, ettersom de andre variablene vil tendere til å være likt fordelt mellom kvinner og menn. Vi ser imidlertid at den estimerte kjønnsforskjellen reduseres med fattige 0,021 prosentpoeng. Vi kan dermed fastslå at det ikke er ulikhet i utdanningsvalg som forklarer forskjellene i entreprenørskap mellom kvinner og menn.

Som angitt ovenfor, kan én forklaring på kjønnsgapet være at mange kvinner jobber i offentlig sektor og/eller har valgt yrker som gir små muligheter for å starte egen virksomhet. For å undersøke dette, kontrollerer vi i kolonne III i tillegg for hvilken næring/bransje man i utgangspunktet arbeidet i. Kjønnsgapet reduseres da til 0,701 prosentpoeng. I kolonne IV benytter vi en enda mer fleksibel modell ved at vi kontrollerer for *interaksjonen* mellom utdanning og næring (dvs. alle mulige kombinasjoner av utdanning og næring/bransje), hvilket kan oppfattes som en tilnærming til å kontrollere for yrke (som vi dessverre ikke kan observere presist i våre data). Med en slik spesifisering ser vi at forskjellen mellom kvinner og menn reduseres til 0,680 prosentpoeng. Sammenholdt med den initiale forskjellen på 0,856 prosentpoeng betyr dette at vi kan forklare omtrent 20 % av forskjellen mellom kvinners og menns entreprenørskapstilbøyelighet med basis i observerbare kjennetegn knyttet til bl.a. yrkesvalg.

I kolonne V legger vi til forklaringsvariabler knyttet til opprinnelig inntektsnivå. Da ser vi at kjønnsdifferansen stiger. Grunnen er at lavlønne gjennomgående har større sannsynlighet for å satse på entreprenørskap enn personer som allerede tjener godt, kanskje nettopp fordi de ser at de ikke får realisert sitt fulle inntektspotensial som ansatt. Ettersom kvinner gjennomgående har lavere lønn enn menn, trekker dette isolert i retning av høyere entreprenørskap blant kvinner, alt annet likt. Dermed øker den estimerte negative «effekten» av å være kvinne.

Alt i alt kan vi fastslå at regresjonene ikke bringer oss veldig mye nærmere en forståelse av hvorfor menn har tre ganger så høy overgangsrate til entreprenørskap som kvinner. Forholdstallet mellom mannlig og kvinnelig entreprenørskap er likevel brakt ned til om lag 2,5 når vi benytter den mest omfattende listen av observerte kontrollvariabler.

Så langt har vi ikke tatt hensyn til at det er kjønnsforskjeller i omfanget av intergenerasjonell overføring av entreprenørskap, dvs. i hvilken grad kvinner og menn overtar foreldrenes næringsvirksomhet. Vi har ikke kunnet ta hensyn til dette fordi foreldres pågående og eventuelt avsluttede entreprenørskapsaktivitet bare observeres for en begrenset del av vår analysepopulasjon, og da i hovedsak den yngre delen. I de tilfellene der vi på dette grunnlaget kan fastslå at det har funnet sted en overføring av næringsaktivitet fra foreldre til barn, kan vi imidlertid konstatere at det er betydelige kjønnsforskjeller: Sønner overtar familiebedriften omtrent fem ganger så ofte som døtre. Den kvantitative betydningen av dette

synes likevel å være begrenset. Vi har undersøkt dette ved å avgrense de statistiske analysene til personer under 45 år, og deretter «kaste ut» fra analysene alle tilfellene der vi kan observere at entreprenørskap er arvet fra en av foreldrene. Basert på data for alle under 45 år finner vi fra den mest omfattende statistiske modellen en kjønnsforskjell på 0,759 prosentpoeng. Etter å ha droppet alle observasjoner med nedarvet entreprenørskap reduseres forskjellen med omtrent 4 % til 0,728 prosentpoeng.

Tabell 2. Estimeringsresultater for separate grupper (robuste standardfeil i parentes)

	Alle	Gifte/samboere med barn	Gifte/samboere uten barn	Ugifte med barn	Ugifte uten barn	Ugifte uten barn over 39 år
Effekt av å være kvinne	-0,742*** (0,007)	-0,864*** (0,012)	-0,640*** (0,019)	-0,820*** (0,034)	-0,603*** (0,011)	-0,574*** (0,019)
Observert overgangsrate for menn	1,24	1,43	1,07	1,30	1,03	0,98
Forholdstall (menns entreprenørskapsrate delt på kvinners entreprenørskapsrate)	2,49	2,53	2,49	2,71	2,41	2,41
N (antallet obs.)	10.072.366	4.768.792	1.280.469	699.687	3.324.112	1.171.123

Inkluderte kontroller: kalenderår, alder, opprinnelsesland, bosted, alder yngste barn (der det er relevant), utdanning×næring, og lønnsforhold i den initiale jobben.

Det er langt fra opplagt at kontrollvariablene vi har benyttet i regresjonene har samme effekt på kvinners og menns entreprenørskapstilbøyelighet, slik vi har antatt. Spesielt er det tenkelig at familiesituasjon (ekteskap, hjemmeværende barn) kan virke ulikt på atferden til kvinner og menn. Vi har derfor estimert den mest omfattende regresjonsmodellen (kolonne V i tabell 1) for fire ulike grupper separat; gifte/samboere med barn, gifte/samboere uten barn, ugifte med barn og ugifte uten barn. For den siste gruppen har vi også estimert en modell separat for personer over 39 år. Resultatene er gjengitt i tabell 2. De viser at differansen mellom kvinners og menns entreprenørskapstilbøyelighet er nokså uavhengig av familiesituasjon. Den absolutte forskjellen er riktignok noe mindre blant personer uten barn, men ettersom entreprenørskapsraten generelt er noe lavere blant personer uten barn er det relative forholdet mellom menns og kvinners entreprenørskap tilnærmet upåvirket. Nå er det langt fra opplagt at det bare er den familiesituasjonen man for øyeblikket befinner seg i som kan tenkes å påvirke menn og kvinner ulikt; også *forventninger* om ekteskap og barn en gang i framtida kan virke på denne måten, og dermed gjøre det vanskelig å identifisere familiebaserte kjønnsrolle-

mønstre kun ved å sammenligne folk som på et gitt tidspunkt befinner seg i ulike familiesituasjoner. Dette er grunnen til at vi i siste kolonne i tabell 2 gjengir resultatet fra en modell der kjønnsgapet er estimert separat for personer som ikke er gifte/samboere, som ikke har barn, og som er over 39 år. For denne gruppen er det vanskelig å forestille seg at rolledeling knyttet til forventninger om framtidige endringer i familiesituasjon kan spille en sentral rolle. Likevel viser resultatet i tabell 2 at kjønnsgapet innenfor denne gruppen er omtrent det samme som i de andre gruppene.

Dekomponering av kjønnsgapet

En alternativ metode for å anslå ulike faktorerers betydning for kjønnsgapet er å benytte en Blinder-Oaxaca dekomponering (Blinder 1973, Oaxaca 1973). Den statistiske modellen estimeres da to ganger; en gang kun for kvinner og en gang kun for menn. Vi er interessert i å finne ut hvor mye av kjønnsgapet som kan forklares av at observerte kjennetegn er forskjellige for kvinner ($x_{i,K}$) og menn ($x_{i,M}$), og hvor mye som kan forklares av at effektene av disse kjennetegnene er ulike for kvinner (β_K) og menn (β_M).

La $\Delta = E(y_{i,M}) - E(y_{i,K})$ være differansen i overgangsraten til entreprenørskap mellom kvinner og menn, der $E(\cdot)$ er en forventningsoperator som gir forventet verdi (gjennomsnittet) til variablene i parentes. På basis av separate estimeringer av den lineære sannsynlighetsmodellen for kvinner og menn kan vi uttrykke denne differansen som en funksjon av tre ledd:

$$\begin{aligned} \Delta &= [E(x_{i,M}) - E(x_{i,K})]' \beta_K \\ &+ E(x_{i,K})' (\beta_M - \beta_K) \\ &+ [E(x_{i,M}) - E(x_{i,K})]' (\beta_M - \beta_K), \end{aligned}$$

Den første linjen i dekomponeringen fanger opp den delen av kjønnsgapet som kan tilskrives forskjeller i kvinners og menns forklaringsvariabler (ulik sammensetning av x_i), gitt effektene av disse kjennetegnene for kvinner (β_K). Den andre linjen reflekterer endringen som kan tilskrives at kvinner og menn opptrer forskjellig også når kjennetegnene er like. Endelig avspeiler den tredje linjen *interaksjonen* mellom forskjeller i kjennetegn og forskjeller i atferd.

I dekomponeringen har vi benyttet kvinner som «referansegruppe», dvs. at betydningen av observerte kjennetegn i linje 1 er målt med basis i koeffisientene estimert for kvinner (β_K), og effektene av ulike koeffisienter i linje 2 er målt med basis i kvinners observerte kjennetegn ($x_{i,K}$). Dekomponeringen kan alternativt

utføres med menn som referansegruppe, dvs. at vi benytter modellen estimert for menn til å predikere forskjeller i entreprenørskap mellom menn og kvinner. Generelt vil valg av referansegruppe påvirke resultatene. Med kvinner som referansegruppe vil leddet i den første linjen representere den delen av kjønnsgapet som «forklares» av forskjeller i observerte kjennetegn. Foretar vi dekomponeringen med menn som referansegruppe, vil summen av leddene i første og tredje linje representere denne «forklarte» forskjellen ($[E(x_{i,M}) - E(x_{i,K})]' \beta_M$).

Tabell 3. Blinder-Oaxaca dekomponering av kjønnsgapet med kvinner som referansegruppe (robuste standardfeil i parentes)

Kjønnsgap (prosentpoeng)	0,853 (0,001)
Forklart av observerte kjennetegn	0,062 (0,001)
Forklart av koeffisienter	0,689 (0,001)
Forklart av interaksjon mellom kjennetegn og koeffisienter	0,102 (0,001)

Inkluderte kontroller: kalenderår, alder, opprinnelsesland, bosted, familiesituasjon, utdanning, næring og lønnsforhold i den initiale jobben.

Vi har estimert en modell der alle forklaringsvariablene som er beskrevet over, inngår. Av hensyn til tolkningen av resultatene har vi benyttet utdanning og næring som separate dummyvariabelsett (med henholdsvis 35 og 61 dummier). Hovedresultatene er gjengitt i tabell 3. Når vi benytter kvinner som referansegruppe, ser vi at så lite som 0,062 prosentpoeng (7 %) av kjønnsgapet kan forklares av forskjeller i observerte kjennetegn knyttet til for eksempel utdanning, nærings-tilknytning, eller inntekt. Når vi benytter menn som referansegruppe, forklares 0,164 prosentpoeng (19 %) av forskjellene i observerte kjennetegn.

At valg av referansegruppe får såpass stor betydning i dette tilfellet avslører nok i noen grad en svakhet ved bruk av lineær sannsynlighetsmodell. En forutsetning bak den lineære modellen er at variabelenes marginaeffekter målt i prosentpoeng er uavhengige av entreprenørskapsratens nivå i utgangspunktet. I praksis ser vi imidlertid at de fleste estimerte effekter blir kvantitativt større i modellen for menn enn i modellen for kvinner, noe som etter alt å dømme har sammenheng med at entreprenørskapsraten gjennomgående er mye høyere for menn enn for kvinner. Uansett hvordan vi snur og vender på det, blir imidlertid hovedkonklusjonen at forskjellene mellom kvinners og menns entreprenørskapstilbøyelighet i liten grad skyldes ulikheter i observerte kjennetegn. Dette bekreftes også av logistiske regresjonsmodeller; jfr. drøftingen av hovedresultatene i tilknytning til Tabell 1.

Tabell 4. Bidrag fra ulike variabelgrupper til å forklare kjønnsgapet

	Kvinner som referanse- gruppe	Menn som referansegruppe
Utdanning	-0,017	-0,080
Næring	0,103	0,313
Lønnsforhold	-0,022	-0,061
Annet	-0,001	-0,007
Sum	0,062	0,164

Note: Tallene i denne tabellen er framkommet ved å beregne $[E(x_{i,M}) - E(x_{i,K})]' \beta_K$ (alternativt) $[E(x_{i,M}) - E(x_{i,K})]' (\beta_M - \beta_K)$ med kun én og én variabelgruppe (utdanning, næring, lønnsforhold, annet) inkludert om gangen.

Blinder-Oaxaca dekomponeringen i tabell 3 viser i hvilken grad observerte kjennetegn *samlet sett* kan forklare forskjellene i kvinners og menns entreprenørskap. Bak en slik samlet effekt kan det tenkes å være faktorer som trekker i hver sin retning. Tabell 4 viser hvordan de små bidragene fra observerte kjennetegn er satt sammen av bidrag fra ulike variabelgrupper. Vi ser at det kun er kvinners og menns tilhørighet til ulike næringer som i noen grad bidrar til å forklare kjønns-gapet. Dersom kvinner og menn hadde hatt tilhørighet til akkurat de samme bransjene, ville kjønns-gapet i entreprenørskap vært 0,103 prosentpoeng lavere hvis vi baserer analysen på modellen estimert for kvinner, og 0,313 prosentpoeng lavere hvis vi bygger på modellen estimert for menn. Andre ulikheter, f. eks. i utdanningsvalg og inntekt, bidrar faktisk i motsatt retning. Det betyr at dersom kvinner og menn hadde tjent akkurat det samme som ansatte, ville forskjellene i entreprenørskapstilbøyelighet vært enda litt større enn de faktisk er – alt annet likt.

Hva forklarer det uforklarte?

Det aller meste (rundt 80 %) av kjønns-gapet i tilstrømningen til entreprenørskap kan i henhold til våre resultater ikke forklares av observerte forskjeller knyttet til f.eks. utdanning og bransje. Kjønns-gapet synes også å være relativt upåvirket av familiesituasjon. Hvordan kan disse forskjellene da forklares? Vår statistiske analyse kan ikke gi svar på dette spørsmålet, men på basis av den eksisterende litteraturen vil vi i dette avsnittet kort diskutere noen mulige forklaringer; se også Alsos og Kovereid (2005) og Alsos (2006) for alternativ og mer utfyllende diskusjon av dette temaet.

Selv om underrepresentasjonen av kvinner i entreprenørskap er særlig stor i Norge – noe som muligens kan forklares av relativ høy grad av likestilling blant ansatte – er kvinner sterkt underrepresentert i alle kulturer og land (Kelley m.fl.

2011).⁹ Dette kan tyde på at kjønnsgapet springer ut av nokså universelle forskjeller mellom kvinner og menn. En av de forklaringene som oftest har vært trukket fram, er at kvinner i gjennomsnitt har høyere *risikoaversjon* enn menn når de fattar økonomiske beslutninger (Jianakoplos og Bernasek 1998, Byrnes m.fl. 1999, Croson og Gneezy 2009, Borghans m.fl. 2009). Det har vært hevdet at dette i noen grad kan knyttes til biologiske forskjeller (Sapienza m.fl. 2009).

Det er også forskningsresultater som tilsier at menn i gjennomsnitt er mer trukket av *konkurransen* enn kvinner (Niederle og Vesterlund 2007), og at menn i større grad enn kvinner stimuleres til ekstra innsats i konkurranser der vinneren premieres godt (Gneezy m.fl. 2003). Ettersom entreprenørskap er forbundet med et betydelig element av konkurranse og høy økonomisk risiko, kan kjønnsforskjeller i både konkurransevillje og risikoaversjon forklare deler av kjønnsgapet i entreprenørskapstilbøyelighet. I en ny norsk studie (Almås m.fl. 2012) har man ved hjelp av laboratorieeksperimenter studert ungdoms holdning til økonomisk risiko, og funnet at unge kvinner i større grad enn unge menn styrer unna konkurransesituasjoner. I motsetning til flere andre studier finner ikke Almås m.fl. (2012) noen signifikant kjønnsforskjell i vektlegging av risiko når ungdommene må velge mellom lotterier med ulik forventet avkastning og risiko. De konkluderer derfor at kjønnsforskjeller i økonomisk atferd handler mer om viljen til å konkurrere enn om holdning til risiko.

Det er også studier som viser at menn i større grad enn kvinner overvurderer egen evne til å håndtere risikofylte prosjekter: Kvinner har en mer selvkritisk vurdering av sine muligheter til å lykkes som entreprenør. På basis av individdata fra 17 land viser f. eks. Langowitz og Minniti (2007) at subjektive «persepsjonsvariabler» har svært stor betydning for beslutningen om å satse på entreprenørskap, og at slike variabler kan forklare svært mye av kjønnsforskjellene. Kvinner tenderer til å se både egne evner og rammebetingelsene de står overfor i et mindre positivt lys enn det menn gjør, også når de i utgangspunktet er like motiverte for å starte egen virksomhet.¹⁰

Er kjønnsforskjellene selvforsterkende?

Når det først har oppstått en forskjell mellom kvinner og menn i entreprenørskapstilbøyelighet, kan det tenkes at denne forskjellen forsterkes over tid gjennom sosial «smitte». Dette vil være tilfelle dersom kvinners og menns entreprenørskapstilbøyelighet påvirkes positivt av at det allerede finnes en del entreprenører av samme kjønn.

Vi har forsøkt å undersøke dette ved å utvide de estimerte kjønnsespesifikke modellene (presentert i tabellene 3 og 4) til å inkludere variabler for kvinners og menns lokale entreprenørskapsrater. For hver kommune og for hvert år har vi beregnet kjønnsespesifikke entreprenørskapsrater. Vi tillater så at disse ratene –

målt i året før eventuell overgang fra sysselsatt til entreprenør – kan påvirke sannsynligheten for å foreta en slik overgang.

Estimeringsresultatene tyder på at de sosiale smitteeffektene er betydelige. En 10 prosentpoengs økning i den kommunale entreprenørskapsraten blant menn øker sannsynligheten for at en mann selv blir entreprenør med 0,61 prosentpoeng (standardfeil 0,01), mens en tilsvarende økning i entreprenørskapsraten blant kvinner *reduserer* sannsynligheten for at en mann blir entreprenør med 0,12 prosentpoeng (standardfeil 0,03). For kvinner finner vi at en 10 prosent økning i den kommunale entreprenørskapsraten blant menn øker sannsynligheten for selv å bli entreprenør med 0,08 prosentpoeng (standardfeil 0,01), mens en tilsvarende økning i entreprenørskapsraten blant andre kvinner øker sannsynligheten for selv å bli entreprenør med 0,23 prosentpoeng (standardfeil 0,03).

Våre resultater tilsier at kjønnsforskjellene er selvforsterkende: Blir det først mange kvinnelige entreprenører i en kommune, bidrar dette til at enda flere kvinner velger å ta et slikt sprang, samtidig som menns tilbøyelighet til å gjøre det samme faktisk reduseres noe. Hvis vi rent hypotetisk tenker oss at det i utgangspunktet var like høy entreprenørskapsrate blant kvinner som den vi observerer blant menn, ville kjønnsforskjellen i tilstrømningen til entreprenørskap blitt redusert med så mye som 0,35 prosentpoeng, eller om lag 40 %. Disse resultatene må imidlertid tolkes med forsiktighet, ettersom vi ikke kan utelukke at det kan være uobserverte forskjeller mellom kommunene som gir en spurios korrelasjon mellom de kjønns spesifikke entreprenørskapsratene og nye overganger til entreprenørskap. Risikoen for dette burde imidlertid reduseres noe av at vi har kontrollert for utdanning og næringstilknytning med relativt omfattende dummyvariabelsett.

Konklusjon

Det er ikke enkelt å forklare hvorfor entreprenørskapsaktiviteten i Norge er så mye større blant menn enn blant kvinner. I denne artikkelen har vi kanskje bidratt mer til å få fastslått hva som *ikke* kan forklare dette kjønnsgapet, enn til virkelig å identifisere de reelle kildene til kjønnsforskjellene. Et viktig funn er at den lave entreprenørskapsraten blant kvinner bare i begrenset grad er forårsaket av at kvinner jobber i bransjer som domineres av offentlig forvaltning. Kjønnsforskjellene i entreprenørskap er nesten like store *innen* bransjer som de er i økonomien som helhet. Vi har også fastslått at familiesituasjon synes å være av underordnet betydning; kjønnsforskjellene er omtrent like store blant ugifte uten barn som de er for gifte og samboende med barn.

Ettersom entreprenørskapstilbøyeligheten er lavere blant kvinner enn menn i så godt som alle land det finnes data for, er det nærliggende å anta at forskjellene delvis avspeiler fundamentale forskjeller i kvinners og menns preferanser, og da kanskje spesielt i holdning til risiko og konkurransevilje. Hvis dette er tilfelle, er

det ikke opplagt at økt likestilling i arbeidsmarkedet i form av lik lønn for likt arbeid vil føre til mindre forskjeller i kvinners og menns entreprenørskapstilbøyelighet. Våre regresjonsanalyser tyder tvert imot på at mer likhet mellom kvinners og menns lønnsnivå isolert sett vil medføre økte forskjeller i entreprenørskapstilbøyelighet. Dette skyldes at lav lønn som ansatt gjør det mer attraktivt å starte egen virksomhet, alt annet likt. Tilsvarende tyder våre data på at typiske kvinneutdanninger alt i alt er forbundet med høyere entreprenørskapsrater enn typiske mannsutdanninger, se tabell 4. Siden kjønnsforskjellene i utdanningsnivå og lønn er relativt moderate i Norge, kan slike mekanismer til en viss grad forklare at det i «likestillingslandet Norge» er spesielt stor kjønnsforskjell i entreprenørskapstilbøyeligheten.

Noter

- 1 Denne artikkelen er en del av rapporteringen fra prosjektet «Entreprenørskap og kjønn i Norge», finansiert av Forskningsrådet (prosjekt nr. 201336). Takk til en anonym konsulent for nyttige kommentarer til et tidligere utkast. Korrespondanse til knut.roed@frisch.uio.no
- 2 Handlingsplanen gjelder for perioden 2008–2013; se Spilling m.fl. (2011) for en «midteisevaluering».
- 3 GEM er et longitudinelt internasjonalt forskningsprosjekt som siden 1999 årlig har undersøkt omfanget av og forholdene for entreprenørskap i en rekke land. I 2010 deltok 59 land inkludert Norge.
- 4 Her sammenlikner vi entreprenørskapsraten i 2000 veid med 2008 aldersfordelingen med entreprenørskapsraten i 2008 veid med 2008 aldersfordelingen.
- 5 Overgangsraten er her definert som andelen sysselsatte 1. oktober et år som var entreprenører 1. oktober det påfølgende året.
- 6 På grunn av mangelfulle opplysninger om næring for en del entreprenører, er det vanskelig å anslå betydningen av næringstilknytning for entreprenørskapsaktivitet med mindre dette fastslås med basis i et initialt sysselsettingsforhold.
- 7 Merk at disse ratene er klart lavere enn overgangsratene fra alle typer sysselsettingsforhold gjengitt over.
- 8 Sentralitetsindikatorerne er definert som følger: i) Kommuner med senter hvor antall innbyggere er henholdsvis over 50.000 (storbykommuner), ii) 15–50.000 (mellomstore bykommuner), iii) 5–15.000 (småbykommuner), iv) 1–5.000 (småsenterkommuner), og v) mindre enn 1000 (kommuner med spredt bosetting).
- 9 I denne studien av 59 land – Global Entrepreneurship Monitor (GEM) 2010 - var det kun i Ghana man fant at flertallet av entreprenørene var kvinner.
- 10 Tabeller i Kelley m.fl. (2011), s. 16, tilsier at norske kvinner vurderer egen evne til å lykkes som entreprenør relativt høyt sammenliknet med kvinner i mange andre OECD-land, og at verken norske kvinner eller menn er spesielt redde for å mislykkes som entreprenør sammenliknet med befolkningen i andre land.

Referanser

- Almås, I., A. W. Cappelen, K. G. Salvanes, E. Ø. Sørensen, og B. Tungodden (2012). Confident but Less Willing to Compete. Gender and Family Background. Mimeo. Under arbeid.
- Alsos, G. A. (2006). Barrierer for kvinners entreprenørskap: Diskusjonsnotat. NF-arbeidsnotat nr. 1009/2006.
- Alsos, G. A. og L. Kolvereid (2005). Entrepreneurship among women in Norway. I Hauge, E. S. og P. A. Havnes (red.) *Women Entrepreneurs. Theory, Research and Policy Implications*, s. 44–58. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Alsos, G. A. og E. Ljunggren (2006). Kjønn og entreprenørskap. I: Spilling, O. R. (red.) *Entreprenørskap på norsk*, kapittel 10. Bergen: Fagbokforlaget.
- Aslesen, S. (2002). Forskning om entreprenørskap og kjønn – en litteraturgjennomgang. I: Berg, G. og L. Foss (red.) *Entreprenørskap – kjønn, livsløp, og sted*, kapittel 3. Oslo: Abstrakt forlag.
- Berglann, H., E. Moen, K. Røed og J. F. Skogstrøm (2011). Entrepreneurship: Origins and Returns. *Labour Economics*, 18: 180–193.
- Blinder, A. S. (1973). Wage Discrimination: Reduced Form and Structural Estimates. *Journal of Human Resources*, 8: 436–455.
- Borghans, L., B. H. H. Golsteyn, J. J. Heckman og H. Meijers (2009). Gender Differences in Risk Aversion and Ambiguity Aversion. *Journal of the European Economic Association*, 7(2–3): 649–658.
- Bullvåg, E., L. Kolvereid og B. W. Åmo (2012). Global Entrepreneurship Monitor – Entreprenørskap i Norge 2010 (<http://www.gemconsortium.org/docs/download/2273>).
- Byrnes, J. P., D. C. Miller og W. D. Schafer (1999). Gender Differences in Risk Taking: A Meta-analysis. *Psych Bull*, 125: 367–383.
- Crosno, R. og U. Gneezy (2009). Gender Differences in Preferences. *Journal of Economic Literature*, 47(2): 1–27.
- Fairlie, R. (2011). Entrepreneurship, Economic Conditions, and the Great Recession. IZA Discussion Paper No. 5725.
- Gneezy, U., M. Niederle og A. Rustichini (2003). Performance in Competitive Environments: Gender Differences. *Quarterly Journal of Economics*, 118(3): 1049–1074.
- Jianakoplos, N. A. og A. Bernasek (1998). Are Women More Risk Averse? *Economic Inquiry*, 36(4): 620–630.
- Kelley, D. J., C. G. Brush, P. G. Greene og Y. Litovsky (2011). Global Entrepreneurship Monitor - 2010 Women's Report (<http://www.gemconsortium.org/docs/download/768>).
- Kelley, D. J., C. G. Brush, P. G. Greene og Y. Litovsky (2012). Global Entrepreneurship Monitor – 2011 Global Report (<http://www.gemconsortium.org/docs/download/2201>).
- Langowitz, N. og M. Minniti (2007). The Entrepreneurial Propensity of Women. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 31(3): 341–364.
- Niederle, M. og L. Vesterlund (2007). Do Women Shy Away from Competition? Do Men Compete Too Much? *Quarterly Journal of Economics*, 122 (3): 1067–1101.

Oaxaca, R. (1973). Male-Female Wage Differentials in Urban Labor Markets. *International Economic Review*, 14: 693–709.

OECD (2010). OECD Employment Outlook 2010. Paris.

Sapienza, P., L. Zingales og D. Maestriperi (2009). Gender Differences in Financial Risk Aversion and Career Choices are Affected by Testosterone. *Proceedings of the National Academy of Sciences USA (PNAS)*, 106 (36): 15268–15273.

Spilling, O. R., T. Lauritzen, S. E. Hagen og E. S. Bjørnåli, E. S. (2011). *Evaluering av handlingsplanen for mer entreprenørskap blant kvinner*. Rapport 20/2011. Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) (<http://www.regjeringen.no/upload/NHD/Vedlegg/Rapporter2011/Evalueringhandlingsplanen.pdf>).